

**2011 Sonrası Dönemde İslam İş Birliği Teşkilatı'nın Yoksulluk
Politikalarının Analizi**

*Analysis of Poverty Policies of the Organisation of Islamic Cooperation
in the Post 2011*

Ahmad Farhad RASULİ

*Karabük Üniversitesi
İşletme Fakültesi
Finans ve Katılım Bankacılığı Bölümü
Karabük University
Faculty of Business
Department of Finance and Banking
ahmadfarhadrasuli1@gmail.com*

Dr. Öğr. Üyesi Neşe YILDIZ

*Karabük Üniversitesi
İşletme Fakültesi
Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü
Karabük University
Faculty of Business
Department Of International Business
neseyildiz@karabuk.edu.tr*

Temmuz 2023, Cilt 14, Sayı 2, Sayfa: 57-80
July 2023, Volume 14, Number 2, Page: 57-80

P-ISSN: 2146-0000

E-ISSN: 2146-7854

©2010-2023

www.dergipark.org.tr/cider

İMTİYAZ SAHİBİ / OWNER OF THE JOURNAL

Kenan YAVUZ
(ÇASGEM Adına / On Behalf of the ÇASGEM)

EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF

Dr. Elif ÇELİK

EDİTÖR YARDIMCISI/ASSOCIATE EDITOR

Dr. Berna YAZAR ASLAN
Esra TAŞÇI

TARANDIĞIMIZ İNDEKSLER / INDEXES

ECONLI T - USA
CABELL'S DIRECTORIES - USA
ASOS İNDEKS - TR
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL - PL
KWS NET LABOUR JOURNALS INDEX - USA

YAYIN TÜRÜ / TYPE of PUBLICATION

PERIODICAL - ULUSLARARASI SÜRELİ YAYIN
YAYIN ARALIĞI / FREQUENCY of PUBLICATION
6 AYLIK - TWICE A YEAR

DİLİ / LANGUAGE

TÜRKÇE ve İNGİLİZCE - TURKISH and ENGLISH

PRINT ISSN

2146 - 0000

E - ISSN

2146 - 7854

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Mustafa Necmi İLHAN – Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ÇAKIR – Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Merve ÖZAYDIN- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Dr. Öğretim Üyesi Nergis DAMA – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Dr. Elif ÇELİK – ÇASGEM

ULUSLARARASI DANIŞMA KURULU / INTERNATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Yener ALTUNBAŞ *Bangor University - UK*
Prof. Dr. Mehmet DEMİRBAĞ *University of Sheffield – UK*
Prof. Dr. Shahrokh Waleck DALPOUR *University of Maine – USA*
Prof. Dr. Tayo FASOYIN *Cornell University - USA*
Prof. Dr. Paul Leonard GALLINA *Université Bishop's University – CA*
Prof. Dr. Douglas L. KRUSE *Rutgers, The State University of New Jersey - USA*
Prof. Dr. Özay MEHMET *University of Carleton - CA*
Prof. Dr. Theo NICHOLS *University of Cardiff - UK*
Prof. Dr. Yıldırım YILDIRIM *Syracuse University - USA*
Doç. Dr. Kevin FARNSWORTH *University of Sheffield - UK*
Doç. Dr. Alper KARA *University of Hull - UK*
Dr. Sürhan ÇAM *University of Cardiff - UK*

ULUSAL DANIŞMA KURULU / NATIONAL ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Ahmet Cevat ACAR İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
Prof. Dr. Cihangir AKIN Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Yusuf ALPER Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Onur Ender ASLAN Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim AYDINLI Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa AYKAÇ Kırklareli Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet BARCA Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr. Aydın BAŞBUĞ İstanbul Gelişim Üniversitesi
Prof. Dr. Eyüp BEDİR YÖK
Prof. Dr. Erdal ÇELİK YÖK
Prof. Dr. Toker DERELİ Işık Üniversitesi
Prof. Dr. Gonca BAYRAKTAR DURGUN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. E. Murat ENGİN Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Bülent ERDEM Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ERDOĞMUŞ Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Halis Yunus ERSÖZ Gençlik ve Spor Bakanlığı
Prof. Dr. Seyfettin GÜRSEL Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Nükhet HOTAR Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erdal Tanas KARAGÖL Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Aşkın KESER Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Muharrem KILIÇ Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Tamer KOÇEL İstanbul Kültür Üniversitesi
Prof. Dr. Metin KUTAL Gedik Üniversitesi
Prof. Dr. Adnan MAHİROĞULLARI Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet MAKAL Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hamdi MOLLAMAHMUTOĞLU Çankaya Üniversitesi
Prof. Dr. Sedat MURAT Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet SELAMOĞLU Fenerbahçe Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. İnsan TUNALI Boğaziçi Üniversitesi
Prof. Dr. Fatih UŞAN Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Cavide Bedia UYARGİL İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Recep VARÇIN Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Erinç YELDAN İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Kemalettin AYDIN Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel UYANIK Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Erdiñ YAZICI Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Oğuz KARADENİZ Pamukkale Üniversitesi
Dr. Gökçe OK İçişleri Bakanlığı

**Dergide yayınlanan yazılardaki görüşler ve bu konudaki sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
Yayınlanan eserlerde yer alan tüm içerik kaynak gösterilmeden kullanılamaz.**

*All the opinions written in articles are under responsibilities of the authors.
The published contents in the articles cannot be used without being cited.*

2011 Sonrası Dönemde İslam İş Birliği Teşkilatı'nın Yoksulluk Politikalarının Analizi

Analysis of Poverty Policies of the Organisation of Islamic Cooperation in the Post 2011

Ahmad Farhad Rasuli¹

Neşe Yıldız²

Öz

Yoksulluk, günümüzde dünyanın hemen her yerinde görülen en önemli sosyal sorunlardan biridir. Yoksullukla mücadele ülkelerin kalkınmasında önem arz etmektedir. Birçok İslam ülkesinde de önemli düzeyde yoksulluk sorunu olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda, İslam ülkelerinin üst çatı örgütü olan İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)'nin yoksulluk sorununun giderilmesi için çalışmaları bulunmaktadır. Bu çalışmada, 1969 yılında uluslararası Filistin sorunundan hareketle İslam Konferansı Örgütü olarak temelleri atılan ve 2011 yılında isim değişikliği sonrası İİT olarak çalışmalarını sürdüren İİT'nin yoksullukla mücadele politikaları ele alınmaktadır. İİT, güçlü ve köklü bir örgüte dönüşmek için politik, insani, ekonomik, sosyal vb. sorunlarını çözüme iddiası taşımaktadır. Bu çalışmada İİT'nin yoksulluğa karşı Zirve kararlarında, 10 yıllık stratejisinde ve organlarında geliştirilen yaklaşımlar, doküman analizi ve veri analizi yöntemi ile değerlendirilmektedir. Çalışma sonucunda İİT'nin yoksulluk konusunda duyarlı davrandığı, sorunun çözümüne yönelik politikalar geliştirdiği, stratejiler oluşturduğu, mekanizmalar inşa ettiği, finansal kaynak ayırdığı ancak, bütün bu çabaların sorunun boyutları karşısında yetersiz kaldığı, yeni açılımlar ve güçlü desteklerle sorunun çözümüne daha fazla odaklanılması gerektiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Yoksullukla Mücadele, İslam İş Birliği Teşkilatı, İslam İşbirliği Teşkilatında Yoksullukla Mücadele, İslam İş Birliği Teşkilatı Organları

Abstract

Poverty is one of the most important social problems seen almost everywhere in the world today. Fighting against poverty is important in the development of countries. It is known that there is a significant poverty problem in many Islamic countries. In this context, Organisation of Islamic Cooperation (OIC), the top organization of Islamic countries, has been working to eliminate the poverty problem. In this study, the anti-poverty policies of the OIC, which was founded in 1969 as the Organization of the Islamic Conference and continued its activities as OIC after the name change in 2011, are discussed. In order to transform into a strong and well-established organization, the OIC

¹ Karabük Üniversitesi (UNIKA), İşletme Fakültesi, Finans ve Katılım Bankacılığı Bölümü, ahmadfarhadrasuli1@gmail.com, ORCID: 0000-0002-1224-1552

² Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi (UNIKA), İşletme Fakültesi, Uluslararası Ticaret ve Finansman Bölümü, neseyildiz@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4247-8163

Atıf: Rasuli, A. F. ve Yıldız, N. (2023). 2011 Sonrası Dönemde İslam İş Birliği Teşkilatı'nın Yoksulluk Politikalarının Analizi. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, Cilt 14, Sayı 2, 57-80.

Başvuru Tarihi: 03.12.2022
Yayına Kabul Tarihi: 26.07.2023

has made political, humanitarian, economic, social, etc. claims to solve problems. In this study, the approaches developed by the OIC against poverty in its Summit decisions, in its 10-year strategy and organs are evaluated by document analysis and data analysis method. As a result of the study, it is understood that the OIC is sensitive about poverty, develops policies for the solution of the problem, creates strategies, builds mechanisms, allocates financial resources, but all these efforts are insufficient in the face of the dimensions of the problem, and it is necessary to focus more on solving the problem with new initiatives and strong supports.

Keywords: Poverty, Fight Against Poverty, Organization of Islamic Cooperation, Combating Poverty in the Organization of Islamic Cooperation, Organs of Organization of Islamic Cooperation

GİRİŞ

Günümüzün en önemli sosyo-ekonomik sorunlarından birini kuşkusuz yoksulluk konusu oluşturmaktadır. Yoksulluk sorunu gerek az gelişmiş gerek ileri düzeyde sanayileşmiş hemen her ülkede varlığını sürdürmekte ve aile hayatından çalışma hayatına, eğitimden göç konusuna kadar psikolojik, toplumsal ve ekonomik birçok sorunun arkasında yatan ana unsurlardan birini oluşturmaktadır. Yoksulluk sorununu, birçok ülke ve uluslararası kuruluş ele almakta ve bu doğrultuda İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) da konuyu gündem yapmaktadır.

1969 yılında Mescid-Aksa'nın kundaklanması sonrası İslam dünyasının bir tepkisi olarak temelleri atılan, zamanla uluslararası Filistin sorununun yanı sıra birçok ekonomik, insani, kültürel, sosyal vs. pek çok sorunla ilgilenen ve Birleşmiş Milletler (BM)'den sonra üye sayısı itibarıyla dünyanın en büyük ikinci örgütü olan İslam Konferansı Örgütü (İKÖ), 2011 yılında İslam İş Birliği Teşkilatı olarak isim değişikliğine gitmiştir. 2011 yılı, İİT için, güçlü ve etkin bir örgüt olma yolunda ilerlemesi ve kendini yenilemesi noktasında bir dönüm noktasını oluşturmaktadır. İİT, İKÖ dönemindeki mevcut yoksulluk yaklaşımını genişleterek, yoksulluk konusuna ilgisini ve duyarlılığını sürdürerek ve derinleştirerek bir taraftan yoksullukla ilgili hedeflerin gerçekleşmesine katkı sunarken, diğer taraftan kendi bünyesinde, sorunu farklı boyutlarıyla tartışmakta ve yenilikçi politikalar üretme gayreti içerisinde bulunmaktadır.

Bu çalışmada, İslam ülkelerinin üst çatı örgütü olan ve politik, insani, ekonomik, sosyal vb. sorunlarını çözme iddiası taşıyan ve dünyadaki yoksulların önemli bir kısmını bünyesinde barındıran İİT'nin yoksulluk sorununun giderilmesi için geliştirdiği politikaların ve çalışmaların neler olduğu sorusu cevaplanmaya çalışılmakta, doküman analizi ve veri analizi yöntemi ile İİT yoksulluk politikaları analiz edilmektedir.

Bu kapsamda çalışmada, İİT'nin tarihsel gelişimi, amacı ve organları üzerinde durulmakta, ardından İİT ülkelerinde mevcut yoksulluk durumu ile İİT'nin Sonuç Bildirgeleri ve 10 Yıllık Eylem Planında yoksulluğun giderilmesi konusunda hangi politikalara yer verildiği, İİT organlarında yoksullukla mücadele noktasında hangi çalışmaların yapıldığı ele alınmakta ve İİT organlarının yoksullukla ilgili çalışmaları değerlendirilmekte ve İİT ülkelerinde 2011 sonrası dönemden günümüze yoksulluğa ilişkin veriler bu değerlendirmeler ışığında analiz edilerek yorumlanmaktadır.

1. İİT'nin Tarihsel Gelişimi, Amacı ve Organları

İslam dünyasının en önemli kuruluşu olarak kabul edilen İİT'nin kökleri, Müslümanlar tarafından kutsal kabul edilen Kudüs'teki Mescid-i Aksa'nın 21 Ağustos 1969 tarihinde fanatik bir Yahudi tarafından yakılması sonucunda İslam ülkelerindeki büyük tepkilere dayanmaktadır. Bunun sonucu olarak 25 Eylül 1969 tarihinde Rabat'ta ilk İslam Zirve Konferansı düzenlenmiş ve böylece temel amaçlarını "İslam Dünyasının hak ve çıkarlarını korumak, üye ülkeler arasında iş birliği ve dayanışmayı güçlendirmek" olarak tanımlayan İKÖ resmen kurulmuştur (Acar, 2019: 56). Başaran'a göre Maslow'un güdülenme kuramı uluslararası teşkilatların kurulmasını da açıklamaktadır. Maslow'a göre insanları ve hayvanları genelde ihtiyaçlar/yetersizlikler harekete geçirir (Başaran, 2021, s. 198). Buradan hareketle İİT ülkelerinin, kendi başlarına ihtiyaçlarını/yetersizliklerini gideremediklerinden ortak politika geliştirmek üzere bir araya geldiği yorumu yapılabilir. İKÖ olarak kurulan ve adını 2011 yılında İslam İş Birliği Teşkilatı olarak değiştiren kuruluş, Birleşmiş Milletler' den sonra dünyanın en büyük ikinci örgütüdür (Koç, 2019: 261). İİT, uluslararası alanın en önemli sorunlarının yaşandığı coğrafyaları bünyesinde bulundurmasıyla da dikkat çekmektedir (Birdişi ve Atawula, 2019: 98). Kuruluşunda sadece Kudüs meselesine odaklanan İİT, zaman içerisinde Müslümanlarının çeşitli sorunları ile ilgilenen bir yapılanmaya dönüşmüştür

İİT'nin temel amacı, özellikle İslami değerler çerçevesinde, üye ülkeler arasında ortak iş birliğinin önünü açmak, gerilimleri ve anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözmeye çalışmak, hukuki, ekonomik, sosyal, insani, çevresel, kültürel vb. alanlarda ortak iş birlikleri geliştirmektir (OIC Charter, s. 4,5). Bu yönüyle İİT, İslam ülkelerinin birçok sorununu çözmeye ve her alanda iş birliği geliştirme iddiasını taşımaktadır.

Ataman ve Gökşen (2014: 15-17), 2011 yılında İKÖ'den İİT'ye geçilmesini, örgütün zayıf ve etkisi kısıtlı bir Konferans olmaktan güçlü ve köklü bir örgüte dönüştürülmesi olarak yorumlamakta ve bunu destekleyecek bazı örnekler vermektedir. İsim değişikliği sonrasında, İİT, uluslararası ortaklarıyla iş birliği içinde yürüttüğü eğitim programları yoluyla örgüt personelinin bilgi ve tecrübeye dayalı kapasitenin geliştirmeye, yeni kurumlar, organlar ve girişimler oluşturmaya başlamıştır. Bu kapsamda örneğin "İnsan Hakları Bağımsız Daimî Komisyonu" kurulmuştur. İİT, üye ülkeler arasındaki çatışmalarda önemli arabuluculuk faaliyetleri geliştirmeye başlamıştır.

İİT'nin İslam Zirvesi, Dışişleri Bakanları Konseyi ve Genel Sekreterlik şeklinde 3 ana organı, ayrıca İslam Zirvesi veya Dışişleri Bakanları Konseyi tarafından alınan kararlar doğrultusunda kurulan 4 başlıkta sınıflandırılacak "yardımcı organı" bulunmaktadır. Bu kapsamda, üye ülkelerin zorunlu üye olduğu "yan kuruluş" (subsidiary), üye ülkelerin gönüllülük esasına göre üye olduğu 8 tane "uzmanlaşmış kuruluş (specialized)", üyeliği gönüllü olan ve üye ülkelerin kurum ve kuruluşlarına açık olan 17 tane "bağlı kuruluş (affiliated)" ve kritik öneme sahip konuları iletirmek üzere kurulan 4 tane "daimî komite" (Standing Committes) ve İİT bağımsız İnsan Hakları Komisyonu (IPHRC) şeklinde 5 tane yardımcı organı bulunmaktadır. Ana organlar dışında yer alan toplam 35 organın özellikle 3 tanesi yoksulluk konusuyla ilgili doğrudan ve dolaylı çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmada İİT'nin Daimi Komitelerinden biri olan COMCEC, yan organlarından biri olan SESRIC, uzmanlık kuruluşlarından biri olan IsBD ve IsDB altında faaliyetlerini yürüten IsBD'nin yoksulluk alanındaki çalışmalarından bahsedilecektir.

2. İİT Ülkelerinde Yoksulluk

Yoksulluk, günümüzde dünyanın hemen her ülkesinde ve bölgesinde görülmekte ve sağlık sorunları, sosyal dışlanma, aile içi sıkıntılar, eğitimsizlik, güvensizlik ve düzensiz göç gibi birçok başka soruna zemin hazırlamaktadır. Yoksullukla mücadele bir taraftan belirtilen sosyal sorunların çözümünde önemli bir role sahipken, diğer taraftan ülkelerin refahının sağlanmasında önem arz etmektedir.

Hemen her ülkeyi bir şekilde etkileyen “yoksulluk”, kavramsal düzeyde de tartışılmakta ve kavrama ilişkin farklı tanımlar ortaya konulmaktadır. Kılıç ve Tunçsiper (2021: 102) yoksulluğu, kişinin temel gereksinimlere erişememe durumu olarak ifade etmektedir. Yaşar ve Taşar (2019:120) yoksulluğu bireylerin belirli bir ekonomik refahın altında yaşamlarını sürdürmesi olarak tanımlamaktadır. Marshall’a göre yoksulluk, maddi kaynaklardan, bazen de kültürel kaynaklardan yoksun kaldığını ifade eden bir durum iken, Dünya Bankası’na göre ise, refah durumundan belirgin bir biçimde mahrum olmaktır (Aksan, 2012: 11).

Yoksulluk sorununun çözümüne ilişkin en kapsamlı uluslararası girişimler, en fazla üyeye sahip uluslararası kuruluş olan Birleşmiş Milletler (BM) düzeyinde yürütülmektedir. BM, 2000 yılında ortaya koyduğu Milenyum Kalkınma Hedefleri ile yoksulluk sorununa ilgisini somut olarak ortaya koymuş, bu hedeflerin daha kapsayıcı olarak yürütülmesi için 2015’te “2030 Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları” adı altında, yoksulluğunu ortadan kaldırılmasını da içerecek şekilde hedefler belirlemiştir.

Yoksulluk konusunda özellikle Dünya Bankası tarafından geliştirilen yoksulluk sınırları üzerinden ölçümler ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Dünya Bankası’nın 2022 yılı eylül ayında güncellediği rakamlara göre, günlük 2.15 \$’ın altında geliri olan bireyler aşırı yoksul olarak kabul edilmektedir. Daha öncesinde bu sınır 1.90 \$ olarak hesaplanmaktaydı (<https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/factsheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines>). Gelir ile ilişkilendirilerek hesaplanan bu yoksulluk, gelir yoksulluğu bazen de parasal yoksulluk olarak adlandırılmaktadır.

Birleşmiş Milletler ise son yıllarda çok boyutlu yoksulluk kavramı üzerinden yoksullukla ilgili analizler yapmaktadır. Buna göre, ilk olarak 2010 yılında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Oxford Yoksulluk ve İnsani Gelişme İnisiyatifi (OPHI) tarafından üretilen Küresel Çok Boyutlu Yoksulluk Endeksi (ÇBYE), insanların günlük yaşamda karşı karşıya oldukları sağlıksızlık, yetersiz eğitim ve düşük yaşam standardı gibi çeşitli yoksunlukları dikkate alarak yoksulluğu ölçmektedir. Buna göre, sağlık boyutunda, beslenme ve çocuk ölümleri; eğitim boyutunda, okullaşma oranı ve okula devam süresi; yaşam standardında ise, yemek pişirmede katı yakıt kullanımı, temizlik, içme suyu, elektrik, konut ve varlıklar üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. UNDP’ye göre 5.9 milyar insanın yaşadığı 109 ülkede (26 düşük gelirli, 80 orta düzey gelirli ve 3 yüksek düzeyli ülkede) 1.3 milyar insan (nüfusun % 21,7’si) çok boyutlu akut yoksulluk içinde yaşamaktadır (UNDP, OPHI, 2021: 2 - 4).

Yoksulluk sorunu İİT ülkelerini çok yakından ilgilendirmektedir. Hem parasal hem de çok boyutlu yoksulluk İİT ülkelerini derinden etkilemektedir. 2021 yılında 57 üyeli İİT’nin nüfusu 1 milyar 650 milyondur. Bu ülkeler dünya nüfusunun %22’sini temsil etseler de küresel GSYİH’nin yalnızca %7’sini, dünyadaki yoksulların %40’ını

oluşturmaktadır. Genel olarak, İİT üyesi ülkelerdeki nüfusun %14,2'si günde 2 \$'dan daha az bir gelire yaşamaktadır (ISFD, 2021:18).

320 milyondan fazla insanın yoksulluktan muzdarip olduğu İİT üye ülkelerinde önemli düzeyde aşırı yoksulluk yaşanmaktadır. Üye ülkelerin yoksulluk oranları %0 ila neredeyse %70 arasında değişmektedir. Tablo 1'de görüleceği üzere İİT üyesi ülkeler gelir gruplarına göre heterojen bir yapıdadır. 7 üye ülke yüksek gelir grubunda yer alırken, 14 üye üst orta gelir grubunda, 20 üye alt orta gelir grubunda ve 16 üye alt gelir grubunda yer almaktadır. Üst gelir grubunda yer alan ülkelerde satın alma gücüne göre kişi başına yıllık gelir 28.449 \$ üzerinde yer alırken, orta üst gelirli ülkelerde bu rakam 9.764 \$ ile 28.119 \$ arasında değişmektedir. Düşük orta gelirli ülkelerde ise bu rakam 6.000 \$ altında yer almakta, bu ülkelerde çok boyutlu yoksulluk içinde yaşayan nüfus, gelir yoksulluğu içinde yaşayan nüfusu aşmakta, bu gruptaki çok boyutlu yoksulluk oranı %0,4 ile %66,8 arasında değişmekte, bu kategorideki ülkelerin yaklaşık üçte birinde nüfusun %40'ından fazlası çok boyutlu yoksulluk içinde yer almaktadır. Düşük gelirli ülkelerde ise kişi başına milli gelir 3.000 \$ altında yer almaktadır, çok boyutlu yoksulluk oranı bu gruptaki birçok ülkede %35'in üzerinde yer almaktadır (COMCEC, 2021a: 35). Nominal kişi başına gelir olarak İİT ülkelerinde gelir gruplarına göre bakıldığında, yüksek gelirli ülkelerde gelir, 12.696 \$ üzerinde, yüksek orta gelirli ülkelerde 4.096-12.695 \$ arası, düşük orta gelirli ülkelerde 1.046-4.095 \$ arası, düşük gelirli ülkelerde ise 1.045 \$ altında yer almaktadır (ISFD, 2021: 18).

Tablo 1: İİT Ülkelerinin Gelir Durumuna Göre Sınıflandırılması (2020)

Yüksek Gelirli Ülkeler (12.696 \$ ve Üzeri)	Yüksek Orta Düşük Orta Gelirli Düşük Gelirli Ülkeler (4.096\$-12.695 \$) (1.046\$-4.095 \$) (1.045 \$ ve Altı)	Gelirli Ülkeler
Bahreyn	Arnavutluk	Bangladeş
Birleşik Emirlikleri	Arap Azerbaycan	Benin
Brunei Sultanlığı	Gabon	Cezayir
Katar	Guyana	Cibuti
Kuveyt	Irak	Endonezya
Suudi Arabistan	Kazakistan	Fas
Umman	Libya	Fildişi Sahili
	Lübnan	Filistin
	Malezya	İran
	Maldivler	Kamerun
	Surinam	Kırgızistan
	Türkiye	Komor Adaları
	Türkmenistan	Mısır
	Ürdün	Moritanya
		Nijerya
		Pakistan
		Senegal
		Tacikistan
		Tunus
		Özbekistan

Kaynak: (ISFD, 2021: 18).

Bilindiği üzere yoksulluk sorununun en önemli çözümü istihdam olarak kabul edilmektedir. Ancak, çalışanlar arasında yoksulluğun yaşanması da dikkat çekicidir. İİT raporuna göre, 2021’de dünyada çalışanların %6,9’u yoksulluk oranı olarak da adlandırılan günlük 1.90 \$ olan uluslararası yoksulluk sınırının altında yaşarken bu oran İİT ülkelerinde %11,8 olarak gerçekleşmiştir. 57 üye ülkesi bulunan İİT’nin 16 ülkesinde bu oran %30’un üzerinde, 7 ülkede %40’ın üzerinde, 4 ülkede %50’nin üzerinde, 3 ülkede ise %60’ın üzerinde yer almaktadır (SESRIC, 2021: 243).

İİT ülkeleri yoksulluğun giderilmesine yönelik olarak gerek sonuç bildirgelerinde, gerek 10 yıllık eylem planlarında ve gerekse bünyesinde yer alan organları kanalıyla politikalar geliştirmektedir.

3. İİT’nin Sonuç Bildirgeleri ve 10 Yıllık Eylem Planında Yoksulluğun Giderilmesi

İİT bünyesinde, üç yılda bir devlet başkanlarının katılımıyla zirve konferansları düzenlenmektedir. Bu toplantılarda İslam ülkelerinin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel sorunları ele alınmakta ve bu sorunlardan kurtulmak için yapılması gereken faaliyetler ortaya konulmaktadır.

Sonuç bildirgelerinde ve eylem programında doğrudan veya dolaylı olarak yoksulluk konusuna yer verildiği görülmektedir.

3.1. İİT’nin Sonuç Bildirgelerinde Yoksullukla Mücadele

İslam İş Birliği Teşkilatı 2011 yılından sonra 3 tane zirve konferansı gerçekleştirilmiştir. Bunlar 2013, 2016 ve 2019 yıllarındadır.

İİT 2013 Sonuç Bildirgesi: İİT, 2013 yılında Mısır’da düzenlenen Zirve toplantısı sonrası "Müslüman Dünyası: Yeni Zorluklar & Fırsatları Genişletmek" başlığıyla yayınladığı Sonuç Bildirgesi’nde yoksullukla mücadele edeceğinin altını çizmektedir.

Sonuç Bildiri ’sinde üye devletlerin kalkınma zorlukları ve yoksullukla mücadele programlarının oluşturulmasının üzerinde durularak, İİT içi ticaretin teşvik edilmesinin altı çizilmiştir. Bildirge, kalkınma programlarının iyileştirilmesine, yoksullukla, işsizlikle ve hastalıklarla mücadele programlarına vurgu yapmaktadır. Toplumun çeşitli kesimlerinin, özel sektörün bu programlara katılımının sağlanması ve desteklenmesinin, bunlar arasında koordinasyonun teşvik edilmesinin önemini teyit etmektedir. İİT, üye devletlerden yoksulluğun giderilmesi için İslami Dayanışma Fonu’nun güçlendirilerek, bu fonun kalkınma faaliyetlerine katkı vermesini ve taahhütlerini yerine getirmesini talep etmekte, üye devletlerinin sosyo-ekonomik kalkınmasında, yoksulluğun ortadan kaldırılması için bilim ve teknolojinin önemli rolünü kabul etmektedir (OIC, 2013: 22-24).

İİT 2016 Sonuç Bildirgesi: İİT’nin İstanbul’da düzenlenen zirvesinde, “Adalet Ve Barış İçin Birlik ve Dayanışma” başlığını taşıyan sonuç bildirgesi yayınlanarak, özel sektör kuruluşlarının ilgili İİT kurumlarıyla daha etkin iş birliği yapması çağrısında bulunulmuş, sürdürülebilir ekonomik büyümenin yanı sıra işsizlik ve yoksullukla mücadelede KOBİ teşvik politikalarının önemi vurgulanmıştır (OIC, 2016: 15). Görüldüğü gibi 2016 yılı sonuç bildirgesinde doğrudan yoksulluk konusu ele

alınmamış, bunun yerine ekonomik büyümenin sağlanması ve KOBİ'lerin desteklenmesi yoluyla yoksullukla mücadele edilebileceği üzerinde durulmuştur.

İİT 2019 Sonuç Bildirgesi: 2019 yılı sonuç bildirgesinde doğrudan yoksullukla ilgili somut değerlendirmeler yapılmadığı görülmektedir. İslami Dayanışma Fonu'nun (ISFD) üye ülkelerde yoksulluğun azaltılmasında yoksulları destekleyen kalkınmayı ve insani gelişmeyi teşvik eden önemli rolüne dikkat çekilerek, Fon'un amaçlarına ulaşmasını ve hedef sermayesine ulaşmasını sağlamak için ISFD'ye katkılarını henüz açıklamamış olan üye devletleri bunu süratle yapmaya ve ekonomik gerçeklerini yansıtmayan katkıları açıklayan üye devletlerin, bu katkıları gözden geçirmesi çağrısında bulunulmuştur (OIC, 2019: 15).

Her üç sonuç bildirgesinde yoksulluk konusunun ele alınma tarzında hem benzerlikler hem de farklılıklar bulunmaktadır. Her üç bildirmede yoksulluk, İİT kurumları ile ilişkilendirilerek ele alınmakta, bu noktada 2013 ve 2019 bildirmede doğrudan, 2016 bildirmede ise dolaylı olarak İslami Dayanışma Fonu'nun önemi üzerinde durulmaktadır. 2013 sonuç bildirgesinde yoksulluk konusunun diğerlerine göre daha detaylı olarak ele alındığı, bu noktada üye ülkelerin politikalarından, İİT içi ticaretin önemine, toplumun farklı kesimlerinin yoksulluk politikalarına katılımından bilim ve teknolojinin rolüne kadar başlıklara yer verilmektedir. 2016 bildirmede ekonomik büyüme ve KOBİ'ler yoluyla yoksullukla mücadele edileceği belirtilmektedir. 2019 bildirmesi ise üye ülkelerin ISFD'ye katkı sunması üzerinde durulmaktadır.

3.2. İslam İş Birliği Teşkilatının 2025 (10 yıllık) Eylem Programında Yoksullukla Mücadele

İİT, 2005 yılında birinci, 2016 yılında ikinci eylem programını hazırlamıştır. Birinci eylem programı, politik, sosyo-ekonomik, entelektüel, kalkınma ve bilim gibi alanlarda toplam 12 konudan oluşmaktadır. Bunlardan ikisi yoksulluğun azaltılmasına ilişkindir. İlk konu, 'yoksulluğun ele alınmasına ve azaltılmasına yardımcı olmak için İslam Kalkınma Bankası bünyesinde özel bir fon oluşturulması eylemini içeren İslam Kalkınma Bankası'nın desteklenmesidir. İkinci konu, Afrika'da kalkınmanın desteklenmesi ve yoksulluğun azaltılması' konusudur (COMCEC, 2013: 36).

İİT, 2016 yılında ikinci 10 yıllık Eylem programı hazırlamıştır. Programda, çevreden gıda güvenliğine, terörizmden yoksulluğa değin pek çok başlıkta değerlendirmeler yapılmıştır. Bu kapsamda, üye ülkeler arasındaki iş birliğine yer verilerek, yoksulluk konusunda da kanaatler ortaya konulmuştur. Yoksulluk dahil pek çok sosyal sorunun çözümü için ortak eylemler geliştirilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Programda, son otuz yılda, yoksulluğun azaltılmasında büyük ilerleme kaydedildiği, İİT üyelerinin, günlük 1.25 \$ aşırı yoksulluk sınırının altında yaşayan toplam nüfus oranının 1990'da %41,1'den 2011'de %22,4'e düştüğü, bu olumlu eğilimlere rağmen, özellikle Sahra Altı Afrika ve Asya'da, yoksulluk durumunun endişe verici olmaya devam ettiği belirtilmiştir. Programda, yoksulluk çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilerek yoksulluğun karmaşık sosyo-ekonomik ve politik yapının sonucu olduğunun altı çizilmiştir. Programda, yoksulluğun açlık, yetersiz beslenme, hastalıklar, cehalet ve düşük yaşam kalitesi ile güçlü bir şekilde ilişkili olduğu belirtilerek çözüm önerisi olarak, hedeflenen hükümet politikaları ve eylemleri ile İslami sosyal finansın (zekât, vakıf) etkin kullanımı gibi diğer finansal araçların katkısını içeren kapsamlı, çok boyutlu bir yaklaşımın formüle edilmesine ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Bir diğer çözüm önerisi olarak, üye devletlerin diğer üye devletlerdeki, özellikle de az gelişmiş

ülkelerdeki yatırımları özellikle altyapı çalışmalarını önemli ölçüde artırması sunulmaktadır. Programda, İİT üyelerinin, dünyanın ham petrol ve doğal gaz rezervlerinin neredeyse üçte ikisine ev sahipliği yaptığı, ancak, enerji ürünlerinin rafine kapasitesi, endüstriyel enerji kullanım verimliliği, enerjiye erişim açısından kat edilmesi gereken önemli bir mesafe olduğu, güvenilir, modern ve uygun fiyatlı enerji kaynaklarına erişimin, yoksulluğun ortadan kaldırılması ve ekonomik büyümenin desteklenmesi için bir ön koşul olduğu vurgulanmıştır. 10 yıllık eylem programında “kadınları ilgilendiren” sorunlar üzerinde de durulmuştur. Kadınlarda yoksulluk konusuna dikkat çekilerek, kadınların işgücüne katılımının artırılarak yoksullukla mücadeleye katkı sağlanacağı ifade edilmektedir (OIC, 2016: 4-20). Bu çerçevede, İİT’nin 2025 (10 yıllık) Yılı Eylem Programında yoksulluğu azaltma hedefleri şu şekildedir:

- Herkes için ulusal olarak uygun sosyal koruma sistemlerini ve önlemlerini uygulamak ve 2025 yılına kadar yoksulları ve savunmasızları önemli ölçüde kapsama almak,
- Üye devletlerde 1,25 \$ altında bir gelirle yaşayan insanlar olarak ölçülen aşırı yoksulluk seviyesini üçte iki oranında azaltmak,
- Tüm boyutlarıyla yoksulluk içinde yaşayan her yaştan nüfusun oranını en az üçte bir oranında azaltmak,
- Erkekler ve kadınlar, özellikle yoksullar ve savunmasızlar için ekonomik kaynaklara adil bir payın yanı sıra mikro finans dahil temel hizmetlere erişim, mülkiyet ve arazi ve diğer mülkiyet biçimleri, miras, doğal kaynaklar, uygun yeni teknoloji ve finansal hizmetler üzerindeki kontrolün teşvik edilmesi,
- Yoksulluğu ortadan kaldırma eylemlerine yönelik hızlandırılmış yatırımları desteklemek için, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeylerde, yoksul yanlısı ve toplumsal cinsiyete duyarlı kalkınma stratejilerine dayalı sağlam politika çerçeveleri oluşturmak.

Görüldüğü gibi 10 yıllık eylem programı, yoksulluk alanında iddialı hedeflere yer vermiştir. Eylem programı, yoksulların sayısının azaltılması gibi somut bir hedefi içerisinde barındırmış, üstelik bu hedefe yönelik takvimlendirme yapılmış, toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarını dikkate alarak, farklı mekanizmaların gündeme alınması söz konusu olmuştur.

4. İİT Organlarında Yoksullukla Mücadele

Yoksulluk sorununun İİT ülkelerinde yaygınlığı neticesinde İİT kapsamında yer alan pek çok organ yoksulluk sorunuyla ilgili çalışmalar yapmaktadır. İİT bünyesinde ana organlar dışındaki toplam 35 organın özellikle 3 tanesi yoksulluk konusuyla ilgili doğrudan ve dolaylı çalışmalar yürütmektedir. Bu kapsamda, İİT organları arasında “Daimi Komiteler” kapsamında yer alan İslam İş Birliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İş Birliği Daimî Komitesi (COMCEC), “Yan Organlar” kapsamında yer alan İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC), “Uzmanlık Organları” kapsamında yer alan İslam Kalkınma Bankası (IsDB) ile IsDB bünyesinde oluşturulan Kalkınma İçin Dayanışma Fonu (ISFD) yoksulluğa yönelik çalışmalar yürüten önde gelen organlar arasında yer almaktadır.

Ayrıca, 2030 yılına kadar küresel yoksulluğu sona erdirmeyi hedefleyen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, BM tarafından Belirlenen Binyıl Kalkınma Hedefleri ile benzerlik

göstermektedir. İİT de bu hedefler arasında yer alan yoksulluğun ortadan kaldırılması hedefini gündemine alarak, sorunun çözümü için çabalar ortaya koymaktadır.

4.1. COMCEC ve Yoksullukla Mücadele

Ekonomik ve Ticari İş Birliği Daimî Komitesi (COMCEC), İİT organları arasında Daimî Komiteler arasında yer almakta ve İİT'nin yoksulluk alanında çalışmalarına öncülük yapmaktadır. İİT ülkelerinin kalkınma sorunlarına çözüm aramada bakanlar düzeyinde ana karar alma organı olan COMCEC, 1981 yılında kurulmuş, 1984'te faaliyete başlamıştır. COMCEC Başkanlığı Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın uhdesinde yürütülmektedir (<https://www.comcec.org/tr/tarihce/>). Mevcut iş kapasitesini artırarak bölgede İslam Kalkınma Bankası'nın kurulmasında önemli rol oynayan COMCEC, üye ülkeler arasındaki iş birliğini geliştirmek için her yıl düzenli toplantılar düzenlemekte, birçok proje yürütmekte, yoksulluğun azaltılması noktasında İİT organları içerisinde ana karar verici bir pozisyonda yer almaktadır.

Yoksulluğun azaltılması konusu COMCEC'in gündeminde önemli bir yere sahiptir. 2012'de kabul edilen COMCEC stratejisinde, yoksulluğun azaltılması hedefi altı iş birliği alanından biri olarak kabul edilmiş, "İİT bölgesinde aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması" hedefi stratejik hedef olarak belirlenmiştir. COMCEC stratejisi, yoksulluğu azaltmaya yönelik olarak; yardımın etkinliği, yoksulların üretken kapasitesi, mali kaynakların etkin kullanımı ve yoksulluğun izlenmesi olmak üzere dört çıktı alanı belirlemiştir. **Yardımın etkinliğinin** sağlanması ile, COMCEC, üye ülkelerdeki en yoksulların günlük ihtiyaçlarını karşılayan kurumlara ulaşmayı ve bu kapsamda kamu sektörü ve sivil toplum arasındaki iş birliğini desteklemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, yardım dağıtımının artan etkinliği, etkili yardım stratejileri ve politikalarının geliştirilmesi, yoksullukla mücadele çabalarında sivil toplum katılımının artırılması, ODA (Resmi Kalkınma Yardımları) sağlanmasında artan güney-güney iş birliği beklenen sonuçları oluşturmaktadır. **Yoksulların üretken kapasitesinin artırılması** ile, COMCEC'in, üretkenliklerini artırmak için yoksul insan odaklı programları teşvik etmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda; genişletilmiş mikro finans uygulamaları, yoksulları desteklemek için mikro finans kurumlarının ve diğer kurumların kapasitesinin artırılması, yoksullar için mesleki eğitim programlarının geliştirilmesi beklenen sonuçları oluşturmaktadır. **Finansal kaynakların etkin kullanımı** ile COMCEC, mali kaynakların etkin kullanımı için üye devletleri çalışmalarını düzenlemeye teşvik etmeyi hedeflemektedir. Böylece; COMCEC bölgesinde yoksullukla ilgili fonların kolaylaştırılmış ve daha verimli tahsisi, üye devletlerin mevcut fonlara mali katkı taahhütlerini yerine getirmesi, yardım alan üye devletlerin özümseme kapasitesinin artırılmasında ilgili üye devletlerin iş birliği beklenen sonuçları oluşturmaktadır. **Yoksulluğun izlenmesi** ile COMCEC, yoksullukla ilgili güvenilir veri izleme ve raporlamaya dayalı uygun çözümlerin geliştirilmesine yardımcı olmayı hedeflemektedir. Bu yolla, doğru ve güvenilir verilerin toplanması, üye devletlerin yoksulluğu izleme kapasitesinin artırılması, yardım dağıtımında artan şeffaflık beklenen sonuçları oluşturmaktadır (COMCEC, 2012: 3- 24).

COMCEC stratejisi ile bir de "**Çalışma Grubu**" mekanizması oluşturulmuştur. Bu mekanizma, stratejinin amaçlarını gerçekleştirmedeki ana araçlarından biridir. Çalışma grupları, gönüllü üyelik üzerinden yürütülmekte olup sorunları, üye devletlerin aktif ve doğrudan katılımlarıyla daha fazla sahiplenmelerini sağlamayı amaçlar. Bu kapsamda oluşturulan COMCEC Yoksulluğu Azaltma Çalışma Grubu (YAÇG), ülke uzmanlarının

yoksullukla ilgili konularda müzakere etmeleri, bilgi üretmeleri, deneyimlerini ve iyi uygulamalarını paylaşmaları, ortak sorunlarla mücadelede ortak bir anlayışın oluşturulması için düzenli bir platform sağlamakta, yılda iki kez Ankara'da toplanmaktadır.

COMCEC YAÇG, 2013 yılından itibaren yoksulluğa yönelik raporlar hazırlamaktadır. Bu güne kadar farklı konularda 15 rapor hazırlamış, bu raporlarda İİT üyesi ülkelerde kentsel yoksulluk, çocuk ve anne ölümleri, beceri gelişimi, mesleki eğitim, eğitim kalitesi, dezavantajlı çocukların eğitimi, kötü beslenme, zorunlu göç, hassas grupların sosyal koruma programlarına erişimi, yoksullara dönük temel hizmet sunumunun iyileştirilmesi, yoksullara yönelik aktivasyon politikaları, sosyal yardım ağı programlarının kurumsal yapısı, COMCEC bölgesinde sosyal güvenlik ağı sistemlerinin izleme ve hedefleme mekanizmaları, beceri sermayesinin geliştirilerek yoksulların üretken kapasitesinin artırılması, Covid-19 ve İİT üye devletlerindeki sosyal-ekonomik konulara yer vermiştir (<https://www.comcec.org/tr/>).

COMCEC 2013 yılında “Proje Finansmanı” (CPF) adı altında finansman mekanizması oluşturmuştur. Bu mekanizma, COMCEC stratejisinin hedeflerini gerçekleştirmek için üye ülkelerin ilgili Çalışma Grubuna üye olan kamu kurumları ve İİT kurumları tarafından sunulan projeleri finanse etmektedir (cpf.comcec.org). Bu kapsamda gerek YAÇG üyesi ülkelerin kurumları tarafından ve gerekse İİİT kurumları tarafından geliştirilen mesleki eğitim, beceri geliştirme, girişimcilik eğitimi, yoksulluk istatistiklerinin iyileştirilmesi gibi çok sayıda proje COMCEC Proje finansmanı tarafından karşılanmıştır.

Görüldüğü gibi COMCEC, yoksulluk sorununu geniş bir perspektiften ele almakta gerek geliştirdiği strateji belgesinde gerek oluşturmuş olduğu YAÇG ile gerekse proje finansmanı gibi mekanizmalar ile aktif ve sistematik çalışmalar ortaya koyarak yoksulluk konusunu sürekli gündeminde tutmaktadır. Aynı zamanda SESRIC ve IsDB gibi diğer kuruluşların çalışmalarına öncülük yaparak bu kuruluşların yol haritasını oluşturmaktadır.

4.2. SESRIC ve Yoksullukla Mücadele

İİT'nin yoksulluk alanında çalışmalar yapan ikinci organı İİT “yan organları” içinde yer alan İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC)'tir. SESRIC, 1977'de kurulmuş, 1978 tarihinde Türkiye'nin başkenti Ankara'da faaliyete başlamıştır. SESRIC'e verilen ana görevler, üye ülkelerle ilgili ve üye ülkeler için sosyo-ekonomik istatistikleri ve bilgileri toplamak, işlemek ve yaymak üzere üç unsurdan oluşmaktadır. Ayrıca SESRIC, üye ülkelerdeki ulusal makamları kalkınma çabalarında desteklemek için ilgili ulusal, bölgesel ve uluslararası kuruluşlarla koordinasyon içinde bir dizi teknik iş birliği projeleri ve faaliyetleri yürütmektedir (www.sesric.org). SESRIC, düzenli olarak politika odaklı teknik referans raporları ve çalışmaları ile stratejik iş birliğine ilişkin belgeleri hazırlamaktan sorumludur. Böylece İİT düzeyinde mevcut durumu analiz etmek, mevcut zorlukların üstesinden gelmek ve üye ülkeler arasındaki iş birliğini geliştirmek için alınacak en etkili politika eylemlerini önermektedir (Dabour, 2022; www.sesric.org). SESRIC'in üstlendiği araştırma alanlarının sayısı ve kapsamı sürekli artmakla birlikte, görev alanı doğrultusunda üye ülkelere daha iyi hizmet verebilmek için yenilikçi araç, mekanizma ve sistemler benimsemektedir. Şu anda araştırma faaliyetlerini ekonomik kalkınma çalışmaları,

insani kalkınma çalışmaları, altyapı geliştirme çalışmaları ve dayanıklılık oluşturma çalışmaları olmak üzere dört ana araştırma alanında gerçekleştirmektedir (www.sesric.org).

SESRIC, yoksulluk konusu ile de farklı boyutlarda ilgilenmekte ve kendi amaçlarına paralel olarak yoksulluğun azaltılmasına yönelik katkılar ortaya koyma çabası içerisinde yer almaktadır. Bu kapsamda, OIC-VET (İİT-Mesleki Eğitim-Öğretim Programı), Yoksulluğu Azaltma Kapasite Geliştirme Programı (PA-CaB) ve İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT) Üye Ülkelerinin Yoksulluk İstatistiklerinde Ulusal Kapasitelerinin Artırılması” projesi çerçevesinde çalışmalar yürütmektedir.

OIC-VET: SESRIC’e göre, mesleki eğitim ve öğretim konularının yoksulların üretim kapasitesini artırmada önemli etkileri vardır. Bu kapsamda, SESRIC tarafından geliştirilen OIC-VET (İİT-Mesleki Eğitim ve Öğretim Programı) programı, 2008 yılında COMCEC tarafından onaylanarak, 2009 yılında resmen uygulanmaya alınmıştır. SESRIC’in yürütme organı olarak rol aldığı bu programın ana amacı, üye ülkelerde hem kamu hem özel sektörde mesleki eğitim ve öğretimin kalitesini artırmaktır. Bu kapsamda programın diğer amaçları şunlardır:

- İşletmeler kanalıyla İİT üye ülkeleri genelinde mesleki eğitim ve öğretim ile ilgili kişilerin değişimini sağlamak,
- Üye ülkelerin mesleki eğitim sistemlerinin kalite ve yenilik kapasitesini artırmak ve yenilikçi uygulamaların bir ülkeden diğerine transferini kolaylaştırmak,
- İİT üye ülkeleri genelinde eğitim kurumları, işletmeler, sosyal ortaklar ve diğer ilgili kuruluşlar arasındaki iş birliği hacmini artırmak,
- Üye ülkeler arasında örgün ve yaygın öğrenme yoluyla kazanılanlar da dahil olmak üzere yeterlilik ve yeterliliklerin şeffaflığını ve tanınmasını genişletmek,
- Hayat boyu öğrenme için içerik, hizmet, pedagoji ve uygulamaya dayalı yenilikçi bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimini desteklemek (SESRIC, 2021: 33-34).

Programın yararlanıcıları, yerel yöneticiler, kamu-özel kuruluşlar, şirketler, araştırmacılar ve uygulayıcılar olmuştur. Ayrıca programın etkin bir şekilde uygulanması için üye ülkelerde temas noktaları oluşturulmuştur.

Bu kapsamda, 2010 yılından günümüze kadar OIC-VET kapsamında, eğitimcilerin eğitimi, eğitim kursları, çalışma ziyaretleri, eğitim workshopları ve projeler uygulanmaktadır. Bu kapsamda web tasarımı ve kodlamadan, mesleki eğitimde uzaktan eğitime, turizm ve ağırlama hizmetlerinden kadınların girişimcilik becerilerinin güçlendirilmesine, genç istihdamında beceri geliştirmeden mesleki eğitimde stratejik plan hazırlanmasına yönelik pek çok alanda 50’ye yakın faaliyet gerçekleştirilmiştir (www.oicvet.org).

İİT 2025 Eylem Programı'nın kabul edilmesi ve 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri doğrultusunda; SESRIC, OIC-VET Programının Yürütme Organı sıfatıyla, İslam Dünyası Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (ICESCO) işbirliği ile üye ülkelerin mesleki eğitim sistemlerinin geliştirilmesine yönelik katkısını artırmak, programın genel kalitesini ve etkisini artırmak için bazı yenilikçi yollar ve araçlar ortaya koymak amacıyla, bir dizi çalıştay ve çalışma grubu toplantısı düzenlemiş ve Ulusal Odak Merkezleri ile yakın işbirliği içinde 2020-2025 yılını kapsayan Stratejik Yol Haritası ortaya koymuştur. Burada mesleki eğitim ve öğretim alanında bir mevzuat çerçevesinin, yönetişimin ve ilerlemenin sağlanması; eğitimcilerin eğitilmesi; meslek standartları ve

yeterlilik ve kalite güvence sistemi oluşturulması ile; sertifikasyon ve modüler eğitim programları uygulanması konularında işbirliği yapılması karara bağlanmıştır. Böylece OIC-VET programı ile aynı zamanda yoksulluğun azaltılmasına katkı sağlanacağı belirtilmiştir (SESRIC, 2019).

OIC-VET altında yoksulluğun giderilmesine yönelik çok sayıda alt program uygulanmaktadır. Bu programlar şunlardır:

İİT Yoksulluğu Azaltma Programı (OIC-PAP): SESRIC, OIC-VET programı çerçevesinde yoksulluğun azaltılması alanındaki olası tüm etkinliklerin, eğitimlerin, kapasite geliştirme programlarının, araştırmaların ve diğer faaliyetlerin koordinasyonunda daha aktif ve hayati bir role sahip olmak için İİT Yoksulluğu Azaltma Programını (OIC-PAP) başlatmıştır.

Yoksulluğu Azaltma Kapasite Geliştirme Programı (PA-CaB): SESRIC tarım, pamuk, çevre, Merkez Bankaları, borsa, sağlık, istatistik, su kaynakları, yoksulluk gibi sektörel ve konu bazlı olarak çok sayıda kapasite geliştirme programı yürütmektedir. SESRIC, 2011'de Ankara'da düzenlenen "Yoksulluğun Azaltılmasında Yenilikçi Sosyal Yardım Stratejileri Çalıştayı"nın ardından İİT Üye Devletleri temsilcilerinin güçlü desteğine dayanarak, "Yoksulluğu Azaltma Kapasite Geliştirme Programı" (PA-CaB)'ni başlatmıştır. SESRIC, bu program ile üye devletlerde yoksulluğu azaltma çabalarına yönelik tüm olası kapasite geliştirme faaliyetlerinin koordinasyonu ve organizasyonunda daha aktif rol oynamayı amaçlamıştır. Bu kapsamda bir anket düzenleyerek, üye ülkelerin yararlanıcı kurumlarının, uluslararası alanda yoksulluğu azaltma politikaları, yoksulluğu azaltma projeleri, sosyal yardımlar ve yardım programları, kurumsal gelişim ve politika analizi konularında eğitim verebilecek konumda mı yoksa bu konularda eğitime ihtiyaç mı duyduklarını tespit etmeye çalışmıştır. Proje kapsamında uluslararası yoksullukla mücadele politikaları, sosyal yardımlaşma programları, yoksullukla mücadelede yönetsel gelişim ve politika analizi gibi konularda çalıştay ve eğitim kursları düzenlenmektedir (www.sesric.org).

İİT Üye Ülkelerinin Yoksulluk İstatistiklerinde Ulusal Kapasitelerinin Artırılması Projesi: 2012 yılında kabul edilen COMCEC Strateji Belgesi, yoksulluk dahil altı ana iş birliği alanı için COMCEC'in ilk vizyon belgesidir. COMCEC Stratejisinde tanımlanan stratejik hedeflere ulaşmak için COMCEC Proje Döngüsü Yönetimi (PCM) Programını başlatmıştır. SESRIC ise PCM Programı kapsamında "(İİT) Üye Ülkelerinin Yoksulluk İstatistiklerinde ulusal kapasitelerinin artırılması" başlıklı bir proje geliştirmiştir. Bu proje ile SESRIC, İİT üyesi ülkelerde yoksulluğun durumu, nedenleri ve sonuçları hakkında genel bir bakış sunmayı, yoksulluk istatistikleri alanındaki ulusal kapasiteleri geliştirmeyi ve böylece İİT üye ülkelerinin Ulusal İstatistik sistemlerine genel olarak katkıda bulunmayı amaçlamıştır. Projenin çıktısı, "İİT üyesi ülkelerde yoksulluğun ölçülmesi: ulusal istatistiksel kapasitelerin artırılması" başlıklı rapor altında derlenmiştir. Rapor, İİT ülkelerinde yoksulluk unsurlarından, yoksulluğun ölçülmesinde üye ülkelerdeki durumdan ve üye ülkelerde yoksulluğun ölçülmesi için standartlar geliştirilmesinden bahsetmektedir (www.sesric.org).

4.3. IsDB ve Yoksullukla Mücadele

Yoksulluk alanında çalışmalar yapan üçüncü İİT organı, İİT uzmanlık organlarından biri olan İslam Kalkınma Bankası (IsDB)'dir. IsDB, 1975 yılında kurulmuş, tüm İİT üyesi

ülkelerin üyesi olduğu uluslararası bir kuruluştur. Her üye ülke İslam Kalkınma Bankası'na kaynak sağlamak ve aynı zamanda buradan kredi almaktadır (Tireli, ve ark, 2013: 63). İİT üye ülkeleri ile ortaklık kurmak, finansal düzenlemeler yoluyla bu ülkelerdeki farklı ekonomik veya sosyal altyapı projelerine yatırım yapmak, özel veya kamu sektöründe verimli projelere destek vermek, kendi amaçları için özel fonlar tahsis etmek, üye ülkelerin kalkınması için dış ticarete ve üye ülkelere teknik yardım etmek bankanın en önemli görevleri arasında sayılabilir (Zaim, 2005: 1022).

Yoksulluğun ortadan kaldırılması, anne sağlığı, bulaşıcı hastalıkların önlenmesi, geri kalmış bölgelerdeki insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi, eğitim olanaklarının geliştirilmesi, insan güvenliği gibi konular IsDB tarafından sürekli sorgulanan alanlar olmuştur (Aslan, 2016: 110).

IsDB, yoksullukla mücadele yaklaşımını "Ekonomik Güçlendirme (EE)" kavramına yükleyerek değerlendirmeler yapmakta ve kavramın kapsamını ortaya koymaktadır. Ekonomik güçlendirme yaklaşımı, yoksul ve sosyal yönden dezavantajlı kişileri ailesine ve topluma yük olarak görmemek; yoksulların keşfedilmesi ve geliştirilmesi gereken büyük yeteneklere sahip olduğunu düşünmek; yeteneklerini kullanmaları için yoksulların zihniyeti üzerinde çalışmak; yoksulluktan kurtarma yardımı yaklaşımından kalkınma ve pazar temelli desteğin bir karışımına geçişi sağlamak; yoksulları değer zincirinde potansiyel bir ekonomik aktör olarak düşünmek; sosyal, ekonomik ve finansal performans arasındaki dengeyi dikkatlice düşünmek; serbest meslek ve iş yaratmaya güvenmek şeklinde 7 temele dayanmaktadır (IsDB, 2021: 2). IsDB'nin, esasında yoksulluk sorununa ilişkin felsefesini ekonomik güçlendirme kavramı ile ortaya koyduğu ile görülmektedir.

IsDB'ye göre, yoksulluğun çok yönlü doğası göz önüne alındığında, yoksulun tüm potansiyelini ortaya çıkarması için en az 6 engelin kaldırılması gerekmektedir. Bu engeller, iyi tasarlanmış ve kârlı proje fırsatlarına erişim eksikliği, yoksulların ekonomik faaliyetlerini destekleyen akıllı ortaklıklar kurmaları için düşük sosyal sermayenin olması, yoksulların ekonomik faaliyetlerini destekleyen yeterli ekonomik altyapının olmaması, uygun finansmana erişim eksikliği, kapasite eksikliği ve öz-potansiyel konusunda zayıf inanç, ilgili pazarlara erişim eksikliği şeklindedir. "Ekonomik güçlendirme" müdahaleleri, yoksullara yalnızca finansal içermeyi sağlamak için gerekli girdilere/araçlara uygun erişimi sağlamakla kalmaz, aynı zamanda yoksulların ekonomiye tam olarak dahil edilmesini sağlar. Böylece; kapasite inşası, akıllı ortaklıklar, uygun fonlama, altyapının desteklenmesi, yatırım fırsatlara, ilgili pazarlara erişim, yoksulların ekonomik bir aktör olarak düşünülmesi, sigorta-tasarruf hesapları-finansal eğitim- temel ihtiyaçlara yönelik krediler şeklinde hem ekonomik güçlendirmenin hem finansal içermenin yer alacağı bir sistemin kurulması hedeflenmektedir (IsDB, 2021: 3).

2001'den bu yana IsDB, mikro finans girişimlerini en iyi uygulamalardan ve alınan derslerden öğrenerek geliştirmektedir. "Ekonomik Güçlendirme", yoksulluk sorununu yapılandırılmış bir şekilde ele almak için kapsamlı bir metodoloji olarak geliştirilmiştir. Bu kapsamda 56 Mikro finans uygulamasıyla, 548 Milyon \$ onaylanmış fona ve 1 milyon 200 binden fazla yeni işe imkân sağlanmıştır (IsDB, 2021: 4).

IsDB, İslami mikro finans uygulamaları ile de yoksulluk sorunuyla mücadele etmektedir. Bu kapsamda yeni İslami mikro finans kurumları oluşturmakta ya da mevcut kurumların kapasitesini güçlendirmektedir. İslam Kalkınma Bankası, bu

çerçevede yoksulları kendi içinde sınıflandırarak aşağıdaki farklı iş modellerini ortaya koymaktadır (Alsagoff ve Surono, 2015: 13-15):

- Aşırı yoksullar için sosyal yardımlar (geçim desteği, temel ihtiyaç finansmanı, basit gelir getirici aktiviteler oluşturma),
- Yoksullar için mesleki ve temel iş eğitimi (sosyal kapasite oluşturma, varlık donuşumu vb),
- Aktif yoksullar için iş destekleri (iş geliştirme, network oluşturma, pazara erişim, ileri beceriler, teknoloji),
- Yüksek kapasiteli ve uygulanabilir iş fikirleri olan yoksullar için finansal hizmetler (ortaklık, kredi, tasarruf, sigorta, yatırım),
- İş dünyasında yer alan yoksullar için denetim ve sürekli ortaklık (proje sahipliği ve değer hizmetler).

Yukarıda bahsedilen İslami mikro finans yöntemleriyle yoksulluğun giderilmesine katkı sağlanması, yoksulların potansiyellerinden ve becerilerinden yararlanılması, yoksulların ekonomiye ve topluma kazandırılması hedeflenmektedir. İİT'nin, IsDB kaynakları ile farklı projelere onayladığı kaynak ve proje sayıları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Kuruluşundan Günümüze IsDB'nin Sektörlere Göre Onayladığı Finansman ve Proje Sayısı (1975-2022)

İlgili Sektör	Onaylanan Kaynak (Milyar \$)	Proje Sayısı
Tarım	20.6	1.538
Eğitim	5.4	1.936
Enerji	68,2	1.427
Finans	13,6	1.549
Sağlık	5.8	905
Sanayi ve Madencilik	24.5	2.272
Bilgi ve İletişim	1	125
Emlak	3	60
Ulaştırma	13,6	541
Temizlik, Su ve Kent Hizmetleri	7,8	532
Diğer sektörler	2.1	323

Kaynak: (IsDB, 2022: 4)

Tablo 2'de görüldüğü üzere IsDB kaynakları ile 1975'ten 2022'nin ilk çeyreğine kadar olan dönemde projelere toplam 165.8 Milyar \$ bir onay verilmiştir. IsDB kaynakları ekonominin birçok sektörüne aktarılmakla beraber en çok enerji, sanayi-madencilik ve tarım sektöründe yoğunlaşmalar olduğu görülmektedir.

4.4. ISFD ve Yoksullukla Mücadele

İİT çatısı altında gerçekleştirilen yoksulluk alanındaki çalışmalar arasında Kalkınma İçin İslami Dayanışma Fonu (ISFD) yer almaktadır. İİT'nin uzmanlık organlarından biri olan IsDB, yoksulluk konusuna daha fazla odaklanmak ve yoksullukla mücadeleye hız kazandırmak için kendi bünyesinde bir fon olarak ISFD'yi oluşturmuştur. 2007 yılında faaliyete geçen ISFD'nin ana misyonunu "Yoksulluğun azaltılması" oluşturmaktadır. Fonun amaçları:

- Üye ülkelerde yoksullukla mücadele ve yoksul yanlısı ekonomik büyümeyi teşvik etmek,
- Yoksullar için üretken kapasiteyi ve sürdürülebilir gelir yaratma araçlarını geliştirmek için finansal destek sağlamak,
- İnsani gelişmeyi ilerletmek, özellikle cehaleti azaltmak ve hastalıkları/salgınları ortadan kaldırmak şeklindedir.

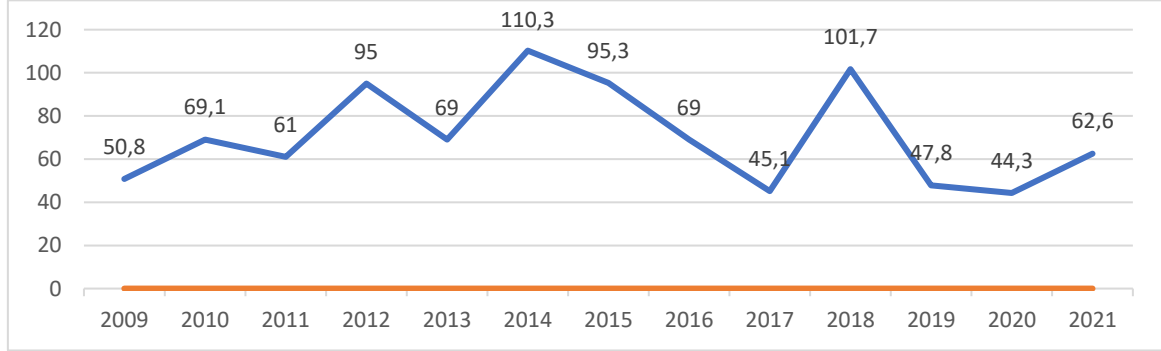
Fonun öncelikli alanları eğitim, sağlık, su ve temizlik gibi insani gelişme alanları; tarımsal ve kırsal kalkınma, kırsal alanda temel altyapının gelişimi kapasite inşası, kadınların ve gençlerin güçlendirilmesine yöneliktir (ISFD, 2021: 6). Fon, insani gelişme, tarım, kırsal kalkınma ve temel altyapı konularına odaklanmaktadır. Fonun ödenmiş sermayesi 31 Ekim 2021 itibariyle, 10 Milyar \$ olan hedef sermayenin yaklaşık %26'sını temsil eden 2.529 milyar \$'a ulaşmıştır. Diğer bir tabirle, ISFD'nin hedeflerini gerçekleştirebilmesi için şu anda 7.4 Milyar \$ daha kaynağa ihtiyaç bulunmaktadır.

Fon, başlangıcından bu yana, aşağıdaki programlara ayrıcalıklı finansman sağlayarak İİT üyesi ülkelerde yoksulluğun azaltılmasına odaklanmıştır:

- Yoksul yanlısı büyümeyi teşvik etmek,
- Özellikle sağlık ve eğitim olmak üzere insani gelişmeyi desteklemek,
- Yoksullar için sosyal güvenlik ağları sağlamak ve
- Yoksulların iyi yönetişimi ve kamu hizmetlerine erişimini geliştirmek.

2005'te kurulan ISFD'nin yoksullukla mücadele edilmesine yönelik ayırdığı kaynak Grafik 1'de görüldüğü üzere yıllar içinde değişmektedir.

Grafik 1: ISFD Tarafından Onaylanan Finansman Miktarı (2009-2021)

Kaynak: (ISFD, 2021: 24).

Grafikten görüldüğü üzere, ISFD'nin onaylamış olduğu toplam 920 Milyon \$ üzerindeki finansal kaynakların dağılımı, yıllar içinde 45-110 Milyon \$ arasında değişmektedir. 2014 ve 2018 yıllarında 100 Milyon \$ üzerinde bir kaynak kullanımı olmuştur. ISFD'nin 2021'de onayladığı 62,6 milyon \$ içinde 31 milyon \$ imtiyazlı krediler, 31,6 \$ ise hibe olarak gerçekleşmiştir.

2009-2021 döneminde ISFD operasyonları %27 tarım, % 21 sağlık, % 18 eğitim, % 14 enerji, % 6 su, sanitasyon, kent hizmetleri, % 1 ulaşım, % 2 sanayi ve madencilik ve % 11 diğer alanlara kaynak aktarımı şeklinde gerçekleşmiştir (ISFD, 2021: 26).

ISFD tüm üye ülkelerde yoksullukla mücadele etmeye çalışsa da en az gelişmiş üye ülkeler (LDMC) şimdiye kadar yararlanıcıların çoğunluğunu oluşturmuştur. Yalnızca

2021'de, finansmanın yaklaşık %63'ü LDMC'lere yönelik olmuştur (ISFD, 2021: 25). Kuruluşundan itibaren ise, ISFD finansmanının yaklaşık %78'i LDMC ülkelerine sağlanmıştır (ISFD, 2022, 1).

ISFD finansmanı, 51 binden fazla öğrenciyi ve 4 binden fazla öğretmeni eğiterek ve destekleyerek, 700'den fazla okulun inşasını kolaylaştırmış; 105 binden fazla kişi gıda güvenliğinin sağlanmasından yararlanmış; sağlık hizmetlerini 73 milyon kişiye erişilebilir hale getirmiş ve değerlendirmeye tabi on ülkede 2,8 milyon kişiye iş fırsatları oluşturmuştur (ISFD, 2021: 25).

ISFD tarafından, önlenebilir körlükle mücadelede yardım, savunmasız işletmelerin ekonomik dayanıklılığının güçlendirilmesi, okul dışı çocuklar programı, yoksulluğun azaltılması için ISFD-STK'ların güçlendirilmesi programı, Covid-19 acil müdahale girişimi, bölgesel kurak alanlar Doğu Afrika, bölgesel toprak verimliliği programı, mikro finans destek programı, küçük çiftlik tarım programı, burs programı, mesleki okuryazarlık programı gibi çok sayıda program desteklenmiştir (ISFD, 2022: 4).

İslam Kalkınma Bankası'nın da içinde olduğu İslam Kalkınma Bankası Grubu, 2008 yılında başta en az gelişmiş ülkeler olmak üzere Afrika'daki İİT üye ülkelerini desteklemek amacıyla *Afrika'nın Kalkınması Özel Programı (SPDA)* başlatmıştır. Program, yoksulluğun azaltılması ve ekonomik kalkınma, sürdürülebilir ekonomik büyümenin ortaya çıkması ve bölgesel entegrasyonun güçlendirilmesi için çaba göstermektedir. SPDA'nın hedef sermayesi 12 milyar \$'dır. SPDA tarafından 490 proje girişimi onaylanmış, bu projelerin 315'i 2,9 milyar \$'lık kaynak ile (onaylanan miktarın %55,4'ü) tamamlanmış, 143 girişim halen aktif olup, brüt SPDA onaylarının %35,5'ini temsil etmektedir ve onaylanan projelerin %9,2'si diğer bir ifadeyle 32 girişim ise iptal edilmiştir (COMCEC, 2021a: 33).

SPDA tarafından tamamlanan projelerin % 36'sı ulaşım, % 15'i tarım, % 13'ü enerji, % 11'i sağlık, % 8'i eğitim, % 7'si sanayi ve madencilik ve geri kalanı bilgi iletişim teknolojileri, içme suyu, kentsel alan gibi diğer sektörlerde gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda örneğin Sudan'da Roseires Barajı, Bamako Sosyal Konut Temel Kentsel Altyapı Projesi, Bamako'da Sosyal Konut Projesine Destek, Linguere-Matam Yolu - Senegal, Dapaong-Ponio-Burkina Faso Sınır Yolu İnşaatı, Fildişi Sahili'ndeki Merkez-Kuzey-Batı için Çatışma Sonrası Yeniden Yapılanma Programına Destek şeklinde bazı projeler gerçekleştirilmiştir (COMCEC, 2021b: 10-12).

5. İİT Organlarının Yoksullukla İlgili Çalışmalarının Değerlendirilmesi

Bilindiği üzere İİT bünyesinde çok sayıda yan organ, bağlı organ, uzmanlık organları ve Daimi Komite şeklinde organlar yer almakta ve bu organlar farklı düzeylerde yoksulluk sorunuyla ilgili faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu çalışmada yoksulluk odaklı çalışmalarına yer verilen COMCEC, SESRIC, IsDB ve IsDB çatısı altında yer alan ISFD'nin yoksullukla ilgili geliştirdiği mekanizmalar ve çalışmalar Tablo 3'e özetlenmiştir.

Tablo 3: İİT Bünyesindeki Kurumların Yoksulluk Odaklı Çalışmaları

Kurumlar	Yoksulluk Odaklı Çalışmaları
<u>İslam İş Birliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İş Birliği Daimi Komitesi (COMCEC)</u>	<ul style="list-style-type: none"> - COMCEC Stratejisi - Yoksulluğun Azaltılması Çalışma Grubu oluşturulması - <u>Yoksulluğun azaltılması çalışma grubu raporları</u> - <u>Çalışma Grubu üyesi ve İİT kuruluşlarının geliştirdikleri projelere finansman sağlama</u> - Proje Finansman Mekanizması oluşturulması
İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC)	<ul style="list-style-type: none"> - İİT ülkelerinde Mesleki Eğitim ve Öğretim Programı (OIV-VET) - OIC-VET Stratejik Yol Haritası - Yoksulluğu Azaltma Kapasite Geliştirme Programı (PA-CaB) - İİT ülkelerinde yoksulluğun azaltılması ile ilgili istatistikler ve yayınlar - Yoksulluk İstatistiklerinde İİT Üyesi Ülkelerin İstatistiksel Kapasitelerinin Artırılması Projesi
İslam Kalkınma Bankası (IsDB)	<ul style="list-style-type: none"> - ISDB kanalıyla Yoksullara yönelik özellikle mikro finans yoluyla finansal destek sağlama - Afrika'nın Kalkınması Özel Programının (SPDA) geliştirilmesi
Kalkınma İçin İslami Dayanışma Fonu (ISFD)	<ul style="list-style-type: none"> - ISFD kanalıyla tavizli krediler, hibeler ve programlar

Kaynak: Yazarlar tarafından geliştirilmiştir.

İİT bünyesinde bu çalışmada bahsedilen her organ, kendi çalışma alanı ve amacına uygun olarak yoksulluk konusunu gündemine almakta, bu kapsamda stratejiler, politika belgeleri hazırlamakta ve yayınlar gerçekleştirmektedir. Örneğin İslam Kalkınma Bankası daha çok projelerin finansmanını sağlamaya odaklanırken, SESRIC, özellikle eğitim ve istatistik çalışmaları üzerinden konuyu gündeminde tutmaktadır. COMCEC ise, geliştirdiği strateji belgesine uygun olarak bu alanda oluşturduğu Çalışma Grubu ile konuyu sistematik şekilde ele almakta ve diğer kuruluşların çalışmalarına yön gösterici olmaktadır.

İİT organlarının geliştirdiği yoksulluk politikalarının başarılı olmasında üye ülke uygulamaları kilit rol oynamaktadır. İİT, yoksullukla ilgili politikalar geliştirirken, üye ülkelerin bu politikalara uyum sağlaması ve mekanizmalar ortaya koyması çok önemlidir. Örneğin, üye ülkelerin yoksulluğa yönelik mücadelede çalışmalarını tamamen yoksulluğa odaklayan öncü bir kurum oluşturması ve bu kurumun İİT 'nin yoksullukla mücadele politikalarına destek vermesi, üye ülkelerdeki İslami finans sektörlerinin İİT politikasına paralel, yoksullara yönelik etkili finansman sağlaması, yoksullukla mücadelede vakıf, zekât gibi mekanizmaların rolünün desteklenerek geliştirilmesi gerekmektedir.

Yoksullukla mücadelede üye ülkeler arasında iş birliklerinin sağlanması gereklidir. Bu kapsamda, kurumsal ve ekonomik kapasitesi ve mali kaynakları güçlü olan ülkelerin, yoksulluğun yaygın olduğu ülkelere ve bölgelere yatırımlar yapması sorunun çözümüne katkı sağlayacaktır.

İİT'nin yoksulluk konusuna odaklanan birçok organı yer almakta, bu organlar arasında etkili bir koordinasyona ihtiyaç duyulmaktadır. Yoksulluk konusuna ilişkin politikalara COMCEC önderlik yapmakta, strateji belgesi ve bünyesindeki çalışma grubu ile politikalar geliştirmektedir. COMCEC öncülüğünde yeni bir yol haritasının geliştirilmesine, üye ülkeler ile İİT arasında yoksulluk politikaları ve uygulama sonuçlarının takibine ihtiyaç bulunmaktadır. İİT'nin üye ülkelerle istişare ederek yoksulluğun azaltılmasına yönelik somut, ölçülebilir, ülke ve bölge bazlı hedefler koyması gerekmektedir. Üye ülkelerin bu hedeflere uygun taahhütlerde bulunması, bu alandaki politikaları ve sonuçları hakkında raporlar hazırlanması ve bu raporlara göre İİT'nin bu taahhütler üzerinden değerlendirmeler ve analizler yaparak bir sistem oluşturması çok yararlı olacaktır. Bu noktada, üye ülkelerin BM, ILO gibi uluslararası kuruluşlarla iş birliği ile gerçekleştirdikleri yoksulluğun önlenmesine yönelik projelerin ve diğer faaliyetlerin İİT yoksulluk politikaları ile uyumu sağlanmalıdır.

Yoksullukla mücadelede, finansman kaynaklarına erişimin sağlanması ve mali kaynakların artırılması gerekmektedir. Bu noktada özellikle IsDB ve ISFD'nin finansman yapısının güçlendirilerek ve kaynaklarının çeşitlendirilerek İİT bünyesinde ilgili ülkenin veya bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda sektörel, konu bazlı ve bölgesel bazlı yeni fonların kurulması, mikro kredi uygulamalarının yaygınlaştırılması, girişimciliğin özendirilmesi ve özellikle teknolojiye dayalı yatırımların desteklenmesi ihmal edilmemelidir.

SESRIC, İİT yapısındaki bir organ olarak, yoksullukla mücadelede mevcut mesleki eğitim programlarını güçlendirmeli, programların daha kapsayıcı ve geniş katılımı olması için adımlar atmalıdır. SESRIC, her yaş grubuna yönelik, üye ülkelerdeki kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği halinde yaşam boyu öğrenme programlarının geliştirilmesi, girişimciliğin özendirilmesine ve desteklenmesine yönelik bilgi ve danışmanlık hizmetleri kapsamında eğitimler verilmesi gibi çalışmalarını güçlendirmelidir. Üye ülkelerin yoksullukla mücadelede aldıkları başarılı politika sonuçlarının diğer ülkelerle paylaşımını sağlamada aracılık rolü üstlenebilir. İklim değişikliğine bağlı altyapıya ciddi zararlar veren doğal afetlerin etkilerini en aza indirmek için üye ülkelerle teknik iş birliği halinde acil durum müdahale mekanizmaları geliştirilmesine katkı sağlayabilir. Başka bir İİT üyesi ülkede eğitim gören öğrencilerle, İİT kurumlarının bir araya gelmesine yönelik projeler geliştirerek, öğrencilerin yoksulluğun giderilmesine yönelik projeler geliştirilmesi için desteklenmesine yönelik çalışmalar ortaya koyabilir. Tüm bunlara ilaveten SESRIC, üye ülkelerdeki yoksulluğun boyutlarına ve yoksullukla mücadeledeki gelişmelere ilişkin sistematik, belirli periyotlarda ve detaylı istatistikler ve analizler ortaya koyarak, sorunun tüm ülkelerdeki görünümünü ortaya koymalıdır.

6. İİT Ülkelerinde 2011 Sonrası Dönemden Günümüze Yoksulluğa İlişkin Verilerin Analizi

Günümüz dünyasının en önemli sosyo-ekonomik sorunlarının biri olan yoksulluk sorununa karşı hemen her ülkenin ve birçok uluslararası kuruluşun doğrudan ya da dolaylı olarak geliştirdiği politikalar ve bu politikaların yansımaları bulunmaktadır. Çalışmanın bu kısmında İİT'nin 2011-2021 arası dönemdeki yoksulluğa ilişkin verileri, gelir yoksulluğu ve çok boyutlu yoksulluk verileri ile UNDP (Birleşmiş Milletler

Kalkınma Programı) insani gelişmişlik verileri çerçevesinde Tablo 4’te analiz edilmeye çalışılacaktır.

Tablo 4: Dünyada ve İİT ülkelerinde Gelir Yoksulluğu ve Çok Boyutlu Yoksulluğa İlişkin Temel Göstergeler (2011-2021)

Yıllar	Dünyada Yoksulluk				İİT Ülkelerinde Yoksulluk			
	Yoksul Sayısı (Milyon Kişi)	Gelir Yoksulluğu Oranı (%)	Çok Boyutlu Yoksulluk Yaşayan İnsan Sayısı (Milyon Kişi)	Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı (%)	Yoksul Sayısı (Milyon Kişi)	Gelir Yoksulluğu Oranı (%)	Çok Boyutlu Yoksulluk Yaşayan İnsan Sayısı (Milyon Kişi)	Çok Boyutlu Yoksulluk Oranı (%)
2011(*)	964	17.4	1.650	31	322	22.3	400	28
2021(**)	698	9	1.200	19.1	324	20	464 (2020)	28

Kaynak: (devinit.org; COMCEC, 2021a: 35; OPHI, 2011: 2; OPHI, 2022; SESRIC, COMCEC, 2015; ISFD, 2012: 11; ISFD, 2021)

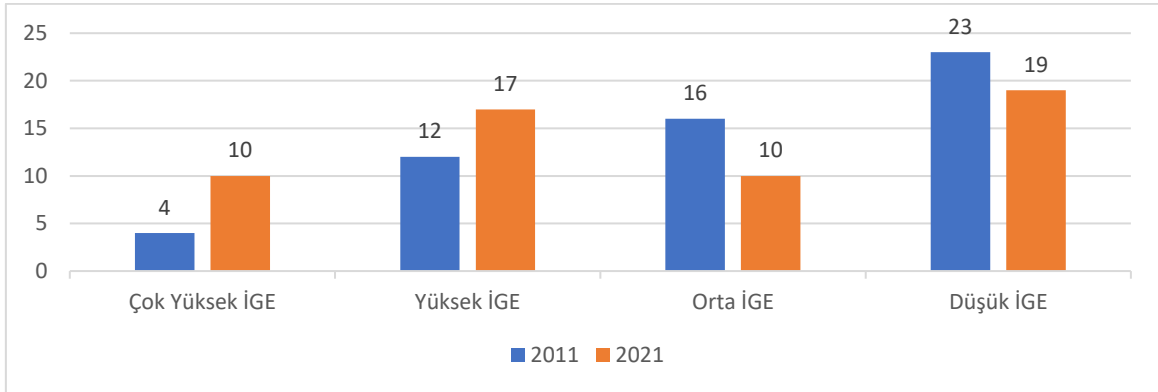
* 2011 yılı rakamları gelir yoksulluğu hesaplamaları, günlük 1,25 \$ altındaki geliri yansıtmaktadır.

**2021 yılı rakamları gelir yoksulluğu hesaplamaları, günlük 1,90 \$ altındaki geliri yansıtmaktadır.

Dünya, son 30 yılda yoksulluk rakamlarında önemli gelişmelere tanıklık etmektedir. 1,25 \$’lık uluslararası yoksulluk sınırının altında yaşayan insanların sayısı 1990’da 1 milyar 829 milyondan 2011’de 964 milyona yani neredeyse yarıya düşmüştür. Aynı dönemde, İİT üyesi ülkeler de yoksullukla mücadelede önemli kazanımlar elde etmiş, toplam İİT nüfusu neredeyse 500 milyon kişi artmasına rağmen günde 1,25 \$ ile yaşayan insan sayısı 1990’da 396 milyon iken 2011’de 322 milyona düşmüştür. Sonuç olarak, 1990’da yoksulların İİT toplam nüfusu içindeki payı % 40’ın üzerinde iken, bu oran 2011’de %22,3 olarak kaydedilmiştir (SESRIC, COMCEC, 2015: 6). 2021 yılına gelindiği zaman ise dünyadaki yoksul sayısı 700 milyonun altına düşerek, % 9’lara gerilemiş, İİT ülkelerinde ise 324 milyon kişi ile % 20’lere gerilemiştir.

İİT geneline bakıldığında gerek gelir yoksulluğu gerek çok boyutlu yoksulluk oranlarında, dünyadaki düşüşe paralel bir azalma olmadığı görülmektedir. Bunun nedenleri sorgulandığında iki unsur öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi 2005-2021 arası dönemde özellikle 415 milyondan fazla insanın çok boyutlu yoksulluktan çıktığı Hindistan verilerinin (UNDP, OPHI, 2022: 2) dünya verilerini olumlu yönde etkilemesidir. İkincisi ise Sahra Altı Afrika ülkelerinin yoksulluktan en çok muzdarip olan ülkeler grubunu oluşturması ve İİT içerisinde de bu grubun en kırılgan kesim olmasıdır.

Grafik 2’de İİT ülkelerinin UNDP İnsani Gelişmişlik Endeksi içindeki sayısına bakıldığı zaman 2011’den 2021 yılına kadar belirgin bir iyileşme görülmektedir. İnsani gelişme endeksi, ekonomiden çok insanlara ve onların fırsatlarına ve seçimlerine odaklanmaktadır. Bu kapsamda bireylerin yaşam süreleri, eğitim ve gelir düzeyleri üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır.

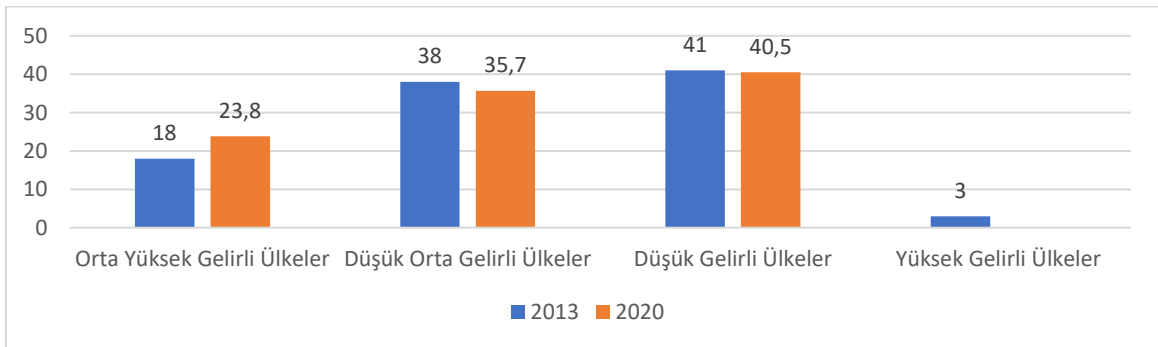

Şekil 1: UNDP İnsani Gelişmişlik Endeksinde Yer Alan İİT Üye Sayısı (2011-2021)

Kaynak: (UNDP, 2011; 2022: 24-27).

Buna göre 2011-2021 arası dönemde hem çok yüksek İGE, hem de yüksek İGE kapsamında yer alan ülke sayısı artmış, diğer taraftan orta İGE ve düşük İGE kapsamında yer alan ülke sayısında azalma yaşanmıştır. Çok yüksek İGE kapsamındaki üye ülke sayısı 2011'de 4 iken 2021'de 10'a diğer bir ifadeyle % 7'lerden % 18'lere ulaşmış, yüksek İGE'de yer alan ülkelerin sayısı 12'den 17'ye, oransal olarak % 18'lerden % 30'lara ulaşmıştır. Aynı dönemde orta İGE'de yer alan ülke sayısı 16'dan 10'a oransal olarak % 28'den % 18'e, düşük İGE'de yer alan ülke sayısı ise 23'ten 19'a başka bir tabirle % 41'lerden % 34'lere düşmüştür. Bu rakamlar İİT ülkelerinin insani gelişmişlik bakımından ilerleme içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Ülkelerin insani gelişme kategorileri ile gelir düzeyleri birlikte incelendiğinde, bir ülkenin gelir düzeyinin her zaman olmasa da çoğu durumda insani gelişme kategorisi ile paralel olduğu görülmektedir. Örneğin İİT bünyesinde yer alan yüksek gelirli ülkelerin tamamının yanı sıra yüksek orta gelirli ülkeler düzeyinde yer alan Türkiye, Kazakistan, Malezya'da yüksek insani gelişmişlik düzeyinde yer almaktadır.

Şekil 2: İİT Üyesi Ülkelerin Gelir Durumuna Göre, Çok Boyutlu Yoksulluk İçindeki Payı (%), (2013-2020)

Kaynak: (COMCEC, 2021a: 13; 2013: 10)

Grafik 3, İİT bünyesinde yer alan ülkelerin gelir düzeylerine 2013-2020 yılları içerisindeki çok boyutlu yoksulluk durumunu ortaya koymaktadır. Buna göre çok boyutlu yoksulluk bakımından, 2013 yılında İİT üyesi ülkelerin % 41'i düşük gelirli ülkeler, % 38'i düşük orta gelirli ülkeler, % 18'i orta yüksek gelirli ülkeler ve % 3'ü

yüksek gelirli ülkeler arasında yer alırken bu oranlar 2021 yılında sırasıyla, % 40,5, % 35,7, % 23,8 ve %0 olarak gerçekleşmiştir. Diğer bir deyişle, İİT ülkelerinde çok boyutlu yoksulluk yaşayan ülkelerin oranı 2013'ten 2021 yılına gelindiğinde bir miktar azalma kaydetmiş, yüksek gelirli ülkelerde çok boyutlu yoksulluk ortadan kalkmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

57 üyesi bulunan, Birleşmiş Milletler'den sonra dünyanın ikinci büyük uluslararası kuruluşu olan ve Filistin sorunundan hareketle İKÖ adıyla kurulan İİT, 2011 yılında şimdiki adıyla bir dönüşüm sürecine girmiştir. Kuruluşundan günümüze kadar üye ülkelerde siyasi, kültürel, sosyal, ekonomik, eğitim, sağlık, ulaşım vb. alanlarda üye ülkelerin sorunlarına çözüm bulmak amacıyla çok önemli faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bu çalışmada İİT'nin 2011 sonrası dönemde yoksulluk sorununu nasıl ele aldığı, hangi mekanizmalar geliştirdiği, nasıl bir örgütlenmeye gittiği ele alınmıştır. Bu kapsamda, İİT'nin yoksulluk sorununu ıskalamadığı, aksine yoksulluğun azaltılması için bünyesindeki COMCEC, SESRIC, IsDB ve ISFD kanalıyla politikalar ürettiği, programlar geliştirdiği, stratejiler oluşturduğu, eğitim faaliyetleri ortaya koyduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, bütün bu çabaların, sorunun boyutları karşısında yetersiz kaldığı, yeni açılımlar ve güçlü desteklerle sorunun çözümüne daha fazla odaklanması gerektiği anlaşılmaktadır. İİT'nin yoksulluk sorunu karşısında kapasitesini artırmak için yapılabilecek çeşitli politikaların neler olabileceği konusunun üye ülkeler tarafından gündeme getirilmesi gerekmektedir. İİT'nin yoksulluk sorununu etkin bir şekilde azaltılması için aşağıda bazı öneriler sunulmaktadır.

- Üye ülkelerdeki İslami finans sektörlerinin İİT politikasına uygun olarak yoksullara yönelik etkili finansman sağlaması,
- Yoksullukla mücadelede vakıf, zekât ve diğer mekanizmaların rolünün desteklenmesi ve geliştirilmesi,
- Ekonomik kapasitesi ve mali kaynakları güçlü üye ülkelerin, yoksulluğun yaygın olduğu ülkelere ve bölgelere yatırımlarını kanalize etmesi,
- Üye ülkelerin yoksulluğa yönelik mücadelede ayrı bir kurum oluşturması ve bu kurumun İİT 'nin yoksullukla mücadele politikalarına destek vermesi,
- Üye ülkelerin yoksulluğun çözümüne ilişkin taahhütler geliştirmesi, İİT'nin bu taahhütler üzerinden değerlendirmeler ve analizler yapması,
- Üye ülkeler tarafından yoksullukla ilgili uyguladıkları politikalar ve sonuçları hakkında raporlar hazırlanması ve bu raporlara göre İİT'nin kurumsal kapasitesini geliştirerek, bu alana ayırdığı finansman kaynağını çeşitlendirerek, ihtiyacı olan üye ülkelere finansman desteği sağlaması,
- Üye ülkelerin çoğunlukla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere oluşması nedeniyle her alanda, özellikle yoksullukla mücadelede, iş birliği yapılması,
- İİT bünyesinde ilgili ülkenin veya bölgenin ihtiyaçlarını dikkate alarak sektörel, konu bazlı ve bölgesel bazlı yeni fonların kurulması,
- İİT'nin yoksulluğun azaltılmasına yönelik somut, ölçülebilir ülke ve bölge bazlı hedefler koyarak hedeflerin gerçekleştirilme zamanının takvimlendirmesi
- Üye ülkelerin UNDP, ILO, Dünya Bankası gibi diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliği ile gerçekleştirdikleri yoksulluğun önlenmesine yönelik projelerin ve diğer faaliyetlerin İİT yoksulluk politikaları ile uyumunun sağlanması,

- Yoksullara yönelik sağlık, eğitim, yaşam boyu öğrenme, insani yardım çalışmalarının geliştirilmesinde ulusal ve uluslararası STK'larla iş birliği yapılması
- Üye ülkelerin yoksullukla mücadelede aldıkları başarılı politika sonuçlarının diğer ülkelerle paylaşımının sağlanması için mekanizmalar oluşturulması
- İklim değişikliğine bağlı kuraklık, sel, kasırga ve yangın gibi altyapıya ciddi zararlar veren doğal afetlerin etkilerini en aza indirmek için üye ülkelerle teknik iş birliği halinde acil durum müdahale mekanizmaları geliştirilmesi,
- Yoksulların durumunun iyileştirilmesinde mikro kredi uygulamaları dahil olmak üzere yaşam boyu öğrenme programları geliştirilmesi, iş kurmanın özendirilmesine, girişimciliğin desteklenmesine yönelik bilgi ve danışmanlık hizmetlerine erişilebilirliğin artırılması,
- Bilgi ve iletişim teknolojilerinin günümüzde ulaştığı boyut ve önem nedeniyle yoksulluğun giderilmesindeki rolü düşünüldüğü zaman İİT kaynaklarından önümüzdeki dönemlerde bu alana daha fazla kaynak ayrılması,
- Başka bir İİT üyesi ülkede eğitim gören öğrencilerle, İİT kurumlarının bir araya gelmesine yönelik projeler geliştirilmesi, öğrencilere yoksulluğun giderilmesine yönelik projeler geliştirilmesi için desteklenmesi.

Dünya nüfusunun %22'sini, dünya yoksullarının ise %40'ını bünyesinde barındıran İİT, yoksulluk sorunuyla ciddi anlamda karşı karşıya bulunmaktadır. Buna yönelik bu çalışmada ele alındığı üzere İİT tarafından gerçekleştirilen ciddi adımlar mevcut olmakla beraber, sorunun boyutları dikkate alındığı zaman, yukarıdaki önerilere paralel olarak İİT'nin sorunu daha hassas ele alması ve üye ülkelerle daha fazla iş birliği geliştirmesi, birçok sosyal ve ekonomik sorunun ardında yer alan yoksulluk sorununun azalmasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Alsagoff, S.H. ve Surono, A.O. (2015). Empowering The Poor Through Islamic Microfinance: Experience Of The Bank Of Khartoum Sudan In Value Chain Project Financing. İslamic Development Bank.
- Ataman, M. ve Gökşen, A.N. (2014). Sembolizm ve Aktivizm Arasında İslam İşbirliği Teşkilatı, Ocak 2014 Sayı: 76, Seta.
- Acar, M. (2019). Uluslararası Bir Aktör Olarak İslam İşbirliği Teşkilatı. Barış Araştırmaları Ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 7(1), 51-68.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürünün Toplumsal Görünümleri, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi • 27 / 2012, 9-19
<https://Dergipark.Org.Tr/En/Download/Article-File/1724394>
- Aslan, E. (2016). Dünya Bankası Ve İslam Kalkınma Bankası'nın Yoksullukla Mücadele Politikaları: 2002 Sonrası Türkiye Örneği. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Politika Ana Bilim Dalı Doktora Tezi.
- Başaran, A. (2021). Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkilerinde Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, Karadeniz ve Karadeniz Ülkeleri, 100. Yılında Türkiye-Rusya

- İlişkileri ve Karadeniz (Moskova Antlaşması'ndan Günümüze, Ed. Mehmet Okur, Yüksel Küçüker, Ahmet Nazif Ünalmiş, Ankara, Akçağ Yayınları, 197-236.
- Birdişli, F. ve Atawula, M. (2019). İslam İşbirliği Teşkilatı (İİT)'Nin Önemi Ve Bölgesel Güvenlik Sorunlarının Çözümünde İşlevsizliğin Nedenleri. Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(20), 77-101.
- COMCEC.(2012). COMCEC Strategy, Making Cooperation Work COMCEC Strategy Forbul Ding An Interdependent Islamic World, Ankara,
- COMCEC. (2021a). COMCEC Poverty Outlook 2021, COMCEC Coordination Office November 2021,
- COMCEC (2021b), Report on SPDA Special Program For The Development of Africa, 37 Th Ministerial Session 24-25 November 2021.
- COMCEC. (2017). Report on Spda Special Program For The Development of Africa, Meeting of the Follow-up Committee of the COMCEC, Ankara, Turkey.
- IsDB. (2021). Economic Empowerment, An IsDB Innovative Approach For Poverty Alleviation And Sustainable Development, Economic Empowerment Department, President's Complex,
- ISFD (2012). Islamic Solidarity Fund for Development, Fifth Annual Report
- ISFD. (2021). Islamic Solidarity Fund for Development, 14th Annual Report
- ISFD. (2022). ISFD Group in Brief, Empowering People For A Sustainable Future
- Kılıç, J. ve Tunçsiper, B. (2021). Çok Boyutlu Yoksulluk İle Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ve Bazı Ülkeler İçin Sistem Gmm Analizi (2010-2018), Issn: 1304-4796 Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Manisa Celal Bayar University Journal Of Social Sciences 2021; 19 (4); 101-114
- Koç, N. (2019). İslâm Dünyasında Birlik Arayışları: İslâm Konferansı - İslâm İşbirliği Teşkilatı Ve Türkiye. Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, 14(28), 261-286.
- OIC, Charter of the Organisation of Islamic Cooperation (OIC)
- OIC. (2013). Cairo Final Communiqué of The Twelfth Session of The Islamic Summit Conference "The Muslim World: New Challenges & Expanding Opportunities" Cairo - Arab Republic of Egypt. 6-7 february, 2013
- OIC. (2016). Final Communiqué of The 13th Islamic Summit Conference (Unity and Solidarity For Justice And Peace) Istanbul, Republic of Turkey 14-15 April 2016
- OIC. (2016). The OIC- 2025 Programme of Action.
- OIC. (2019). Final Communiqué of The 14 Th Islamic Summit Conference (Session of Hand in Hand Toward The Future) Makkah Al-Mukarramah, Kingdom of Saudi Arabia 31 May 2019
- OPHI, (2011). Oxford Poverty And Human Development Initiative, Multidimensional Poverty Index 2011
- SESRIC. (2019). Oic-Tvet Strategic Roadmap Oic-Tvet Strategic Roadmap 2020-2025 Oic Tvet Oic Tvet,

- SESRIC. (2021). Statistical Yearbook on OIC Member Countries 2021
<https://SESRICdiag.Blob.Core.Windows.Net/SESRIC-Site-Blob/Files/Article/808.Pdf>
- SESRIC. (2022). Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Bölümü,
<https://www.sesric.org/SESRIC-Department-Research-Ar.Php>, Erişim:
15.10.2022
- SESRIC, Poverty Alleviation Capacity Building Programme (PA-CaB),
<https://Www.sesric.org/Cbp-Oic-Pap.Php>, Erişim: 10.09.2022.
- SESRIC, COMCEC, (2015). Measurement of Poverty in Oic Member Countres 2015.
- Tireli, M. Çoşkun, S. Ve Kunduracı, N.F. (2013). İİT Ülkeleri ve Türkiye'ye Ait Sosyal Göstergeler İle İnsani Gelişim Göstergeleri Arasındaki İlişkinin Karşılaştırmalı Analizi. Sosyal Politika Çalışmaları, 13(7), 61-87.
- UNDP, (2011). Sürdürülebilirlik ve Eşitlik: Herkes İçin Daha İyi Bir Gelecek , Özet İnsani Gelişme Raporu.
- UNDP, (2022), Human Development Report 2021/2022, Overview, Uncertain Times, Unsettled Lives Shaping Our Future in a Transforming World 24-27
- UNDP, OPHI. (2021). Global Multidimensional Poverty Index 2021, Unmasking Disparities By Ethnicity, Caste And Gender.
- UNDP, OPHI, 2022, Global Multidimensional Poverty Index 2022, Unpacking Deprivation Bundles To Reduce Multidimensional Poverty
- Yaşar, S. ve Taşar M.O. (2019). Kavramsal Olarak Yoksulluk ve Türkiye'de Yoksullukla Mücadele Politikalarının Etkileri, Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal Of Social Economic Research) / 19 / 38 / 118-144
- Zaim, S. (2005). İslam Kalkınma Bankası'nın Dünü, Bugünü Ve Geleceği,
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/9262>.
- <https://www.sesric.org/Event-Detail.Php?İd=1284>, Erişim: 24.10.2022.
- <https://www.sesric.org/SESRIC-İndex-Ar.Php>, Erişim: 04.07.2022.
- <https://Devinit.Org/Resources/Poverty-Trends-Global-Regional-And-National/#:~:Text=In%202021%20an%20estimated%20698,Less%20than%20%241.90%20a%20day;>
- <https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2022/05/02/fact-sheet-an-adjustment-to-global-poverty-lines>
- <https://www.comcec.org/tr/tarihce/>